

Alfabet Paszka

NR 2807

Alfabet Paszka

Berent, stylistyka (i okolice), Żeromski

pod redakcją

Jana Jakóbczyka, Krystyny Kralkowskiej-Gątkowskiej,
Magdaleny Piekary

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Krzysztof Biliński

Przeczytacie — słowo od redaktorów tomu

Na różnych poletkach:
zainteresowania badawcze Jubilata

Istnieje w środowisku polonistycznym przekonanie, że Profesor Jerzy Paszek całą swoją aktywność i zapał badacza literatury skoncentrował na rozpoznawaniu tajników (szczególnie stylistycznych i tekstologicznych) twórczości Wacława Berenta i Stefana Żeromskiego. To w dużej mierze prawda, ale energii i ciekawości starczyło Profesorowi, by dowieść poetyckości *Pamiętników* Paska i poszukać kalamburów w *Lolicie* Nabokowa, prowadzić „zabawy z Anną Livią” (fascynacje Joyce’em) i prześledzić „domowy” marinizm Morsztyna. Podobnych zestawień, pokazujących różnorodność fascynacji i skalę literaturoznawczych kompetencji, moglibyśmy zaprezentować pokaźną liczbę. Wartością naczelną dorobku Profesora Paszka jest wierne, pełne uporu (bo wynikające z przekonania, że to o najpoważniejszych literackich osiągnięciach mowa) komentowanie twórczości Berenta i Żeromskiego, ale zauważyć też można w strategii Badacza świadome, może nawet wyrafinowane, stosowanie płodozmianu w wyborach tematów, metodologii, teoretycznych inspiracji; sarkastyczne diagnozy o starzejących się w tempie przyspieszonym literaturoznawczych tekstach i ciekawość nowinek, odkrywanie zapładniających walorów zmiennych mód

w humanistyce, ale też: szacunek dla starych mistrzów i opracowań sprzed lat, których przebić nie potrafią „pstrokate” interpretacje bieżącej produkcji polonistycznej (spośród dyscyplin sportowych Jubilat uprawia „literaturoznawcze zapasy” i grę w scrabble).

Profesor Paszek opublikował dziesięć książek, ale napisał przynajmniej jeszcze kilka. Bo też, na przekór polonistycznym obyczajom, nigdy nie zadbał, by swe szkice oraz artykuły wyłuskać z różnych tomów zbiorowych, czasopism — i przedstawić czytelnikom w postaci książki. A byłyby to publikacje spójne, cenne poznawczo, atrakcyjne czytelniczo. Najmniej cztery książki powinny zainteresować wydawcę; tytuły mogłyby brzmieć np.: *Przypadki różne poetów Skamandra*, *W translatologicznej sieci*, *Z doświadczeń edytora* i *Literaturoznawstwo na bezdrożach*.

Przegląd bibliografii prac Jubilata pozwala zauważyć symptomatyczną ewolucję zainteresowań. Trzydziestoletni literaturoznawca zatroskany jest poziomem szkolnej edukacji. Publikuje też skrypty dla studentów: *Stylistyka. Przewodnik metodyczny* oraz *Młoda Polska. Wybór tekstów do ćwiczeń z historii literatury*. Potem powróci jeszcze do tej społecznie ważnej aktywności, pisząc książkę *Przeczytacie „Ferdynand”*. *Szkolna encyklopedia języków Ferdynandki* (Katowice 1998; współaut. Filip Mazurkiewicz) i opracowując szkolne wydanie *Szyfrowych prac*. Czterdziestoletni Profesor koncentruje się na badawczej detektywistyce, w efekcie powstaje książka o aluzji literackiej (*Sztuka aluzji literackiej. Żeromski — Berent — Joyce*), studium: *Jak tropić aluzje literackie?*, w rezultacie, nieco później, tropi niezrozumiałstwo w *Weselu*. W piątej dekadzie życia Profesor Paszek, autor niepublikowanej powieści pt. *Pornochwile* i pastiszu wiersza erotycznego Aleksandra Fredry — *Pan Starosta*, począł penetrować tematy erotyczne w literaturze (trzeba wszakże odnotować, że inicjacje miały już miejsce w 1974 roku; publikuje wówczas tekst: *Danae Żeromskiego*). I tak powstały studia o erotyce i stylu w *Dziennikach Żeromskiego*, o pornografii w *Motorach Zegadłowicza*, o „alfabecie ciała na warsztacie tłumacza”. W szóstej dekadzie intensyfikacji ulegają zainteresowania translatologiczne Profesora Paszka, pisze np. o *Incipicie „Eugeniusza Oniegińa” po polsku*, o *Rosyjskim Leśmianie dwakroć przepolszczonym*,

o *Czeskim i polskim przekładzie „Ulissesa”*. Z biegiem czasu coraz bardziej ekscytują Jubilata różne przypadłości literaturoznawstwa (szerzej: naukowej pragmatyki) — zjawisko plagiatu, starzenia się historycznoliterackich komentarzy, strategii kreowania naukowej kariery („*Blady blask*”. *Plagiat i antyplagiat filologów*). Sceptyczny i wstrzemięźliwy wobec przekonań o trwałości historycznoliterackich rozpraw, skuteczności interpretacyjnych zabiegów — cenił wielce filologiczną rzetelność, tekstologiczne ustalenia, edytorskie fundamenty poważnego literaturoznawstwa. Dlatego też tak istotne w Jego dorobku są edycje naukowe *Próchna* Berenta i *Popiołów* Żeromskiego. Warto w tym kontekście przywołać głos w ankiecie „Tekstów Drugich” (2001); oto dziesięć najważniejszych osiągnięć polonistyki wedle Profesora Paszka:

1. S. Barańczak: *Ocalone w tłumaczeniu*
2. W. Bolecki, R. Nycz — wydanie krytyczne *Utworów wybranych* Berenta
3. Z. Goliński — wydanie krytyczne *Pism zebranych* Żeromskiego
4. K. Górski — wydanie krytyczne *Pana Tadeusza* oraz redakcja SJAM
5. J. Kleiner — wydanie krytyczne *Dzieł wszystkich* Słowackiego
6. J. Krzyżanowski: *Historia literatury polskiej. Alegoryzm — preromantyzm*, a także *Neoromantyzm polski*
7. H. Markiewicz: *Główne problemy wiedzy o literaturze*, a także tegoż redakcja i edycja *Sztuki interpretacji*
8. L. Płoszewski — wydanie krytyczne *Dzieł zebranych* Wyspiańskiego
9. K. Wyka: *Pan Tadeusz. Studia o poemacie* i *Pan Tadeusz. Studia o tekście*
10. C. Zgorzelski — wydanie krytyczne czterech tomów *Wierszy* Mickiewicza.

Po lekturze bibliografii J. Paszka,
czyli Przeczytacie o profuzji profesji i heblowaniu Struga

Stylistyka, scrabble, gry/zabawy z językiem — trudno orzec, czy kolejność tych fascynacji jest słuszna i oznacza hierarchię. Najpewniej, zależnie od czasu — różnie bywało. W latach dziewięćdziesiątych i na początku tego stulecia odnotować trzeba zagęszczenie publikacji o scrabblach; książka: *M-szał słówek. Piątki, czyli 24 000 słów pięcioliterowych z przedłużeniami (i bez nich), tudzież 4 000 haseł słownika trudniejszych wyrazów*; artykuły, notki, polemiki, nauki: *Lingwistyka w świetle scrabble, Jak wygrywać w scrabble?, Scrabble rekordowe, Poezja scrabble, Scrabble i taktyki*.

Wrażliwość na dźwięki w literaturze okazywał Jubilat nieustająco. I tak, kalamburów poszukiwał w *Panu Tadeuszu*, *Lolicie*, zastanawiał się nad specyfiką polskiego kalamburu, ujawniał polifoniczność w *Oziminie* Berenta, wskazywał anagramy Schulza. A gdy zajął się opracowaniem haseł w *Słowniku wiedzy o literaturze* (Katowice 2008), to pośród około czterdziestu definicji zjawisk stylistycznych doszukamy się takich, które w trakcie literaturoznawczej aktywności najbardziej interesowały Jubilata, czyli (pozostaniemy przy literze „a”): *Adideacja, Alegoria, Aliteracja, Aluzja literacka, Amfibolia, Anagram, Anakolut, Animizacja, Antanaklasis, Antonim, Antonomazja, Antropomorfizacja, Antyteza, Apostrofa, Apozycja, Archaizacja, Archaizm, Asyndeton, Attycyzm, Augmentatyw, Azjanizm*.

Profesor Paszek dbał o oryginalność tytułów, efektywność nagłówek; stąd *Profuzje profesji, Horror errat, M-szał słówek* czy *Przeczytacie „Ferdydurke”*. Stąd kunsztowna, wyrafinowana, niekiedy ryzykowna, szata stylistyczna konkluzji w artykułach Jubilata. Cenił bowiem bardzo rzetelny profesjonalizm, ale także artystyczną inwencję, pomysłowość interpretacji, oryginalność wypowiedzenia. Śladem Żeromskiego „dłubał” w języku i poszukiwał słówek. Wreszcie, powiedzmy to też jasno, lubił prowokować, nie stronił od polemicznego zwarcia. Bo też nic nie irytowało go tak bardzo jak senność literaturoznawczej poprawności, inscenizowa-

nie nauki i redakcyjne błędy. Wielu pośród nas nie mało zawdzięcza Jego korektorskiemu oku.

Jerzy Paszek był uczniem Profesora Henryka Markiewicza. Zawsze bardzo cenił sobie ten patronat. Z należną rewerencją podkreślał wielokrotnie ów fakt, odnotowując kolejne jubileusze swego Nauczyciela i Mistrza. Tym razem Profesor Markiewicz, w liście do redaktorów tomu, przekazał najlepsze życzenia, wyraził uznanie dla dokonań Ucznia, który nieoczekiwanie, mimo młodego wieku, też został Jubilatem.

Katowice, luty 2010 r.

JJ

Spis treści

Przeczytacie — słowo wstępne od redaktorów tomu	5
Ewa Kosowska Jerzemu Paszkowi myśli różne porządkiem abecadła wyłożone . . .	11
Bibliografia prac Profesora Jerzego Paszka za lata 1968—2010 (<i>Małgorzata Piechota</i>)	19

Berent

Wojciech Gutowski „Ja, zgnilizny twej powiędły kwiat...”. Imaginacja rozkładu w prozie artystycznej Wacława Berenta	47
Krzyszyna Kralkowska-Gątkowska Chart — przewodnik dusz. Psia symbolika rytuału przejścia w <i>Próchnie</i> Wacława Berenta	79
Jan Jakóbczyk Berent i polityka (kilka impresji)	95
Janusz Ryba O Kołłątaju, „pasztecie” i oświeceniowych <i>folios</i> . Impresja z lektury <i>Diogenesa w kontuszu</i> Wacława Berenta	108
Elżbieta Dutka <i>Trzecie królestwo</i> Andrzeja Kuśniewicza a <i>Żywe kamienie</i> Wacława Berenta	117

Stylistyka (i okolice)

Anna Martuszevska	
Jeszcze o stylu realistycznym i trzeciosobowej narracji	135
Jacek Lyszczyzna	
Styl i światopogląd. O oświeceniowej i romantycznej semiotyce pejzażu	152
Marek Piechota	
„Arma virumque cano...”. Niepowtarzalny urok pierwszych zdań arcydzieł	160
Marian Kisiel	
Dwa wiersze Juliana Przybosa	182
Ryszard Koziołek	
Jak Tuwim napisał wiersz Baudelaire’a	202
Józef Olejniczak	
Końce Historii Gombrowicza	218

Żeromski

Stefan Zabierowski	
Stefan Żeromski <i>Na probostwie w Wyszku</i> . (Próba lektury)	235
Ewa Wąchocka	
<i>Róża</i> Stefana Żeromskiego: kreowanie mitu	260
Anna Gomółka	
Dmowski — Żeromski — Witort, czyli dyskusja o rosyjskiej szkole	272
Teresa Wilkoń	
<i>Pieta</i> Ribery. Tajemnicze odkrycie Żeromskiego	301
Aleksandra Paszek	
Enumeracyjna emulacja Żeromskiego z Berentem	311

Redaktor: Katarzyna Więckowska
Projektant szaty graficznej: Barbara Frankiewicz
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Barbara Jagoda

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1978-2

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 20,5. + wklejka. Ark. wyd. 18,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 30 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c., M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław